

С. Ж. БИТЕНОВ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИІМ ОҚУ ОРТАЛЫҒЫ (ТЕМІРТАУ ҚАЛАСЫ), ӘЖЖҚП ЦИКЛЫНЫҢ ОҚЫТУШЫСЫ, ПОЛИЦИЯ КАПИТАНЫ

ИО мамандырылған күзет бөлімшелерінің қызметін терроризмге қарсы күресудегі ұйымдастырушылық тактикалық және құқықтық негізі

Аннотация. Ішкі істер органдарының барлық қызметкерлеріне террорлық әрекеттерге баруы мүмкін тұлғаларды уақытылы анықтау мақсатында ислам діні және дұрыс емес ағымдардан ерекшелігін меңгеруде ілім алуды, оны білуді міндеттеу.

Түйін сөздер: ислам діні, терроризм, ішкі психика, экстремистік ағым, уаххабит, террористік актілер.

«Ислам» сөзінің мағынасы «бейбітшілік», ал терроризм — латын тілінен «қорқыту, өлім жазасына берумен үркіту, өлтіру және барлық сұмдық қаталдықтар» деген ұғымды білдіреді. Терроризм «өркениеттендірілген» соғыс ретінде шайқас алаңында жеңбейді, ол адамның ішкі психика дүниесінде жеңеді. Адамның немесе үлкен адамдар тобының мінез-құлқын өзгеруі үшін оларды өлтіріп, жарақаттау міндетті емес, тек олардың саналарының құрылымы мен күйін өзгерту керек. Қазіргі таңда әлем бойынша көптеген елдерде терроризм — қылмыс, ал ислам — дің екендігін ажыратады. Ислам діні жайлы ілімнің саяздығы, осы діннің дұрыс емес ағымдар қатарын көбейту қолайлығын туғызады. Яғни, бұл ағымдардың мүшелері ислам діні туралы ешбір ресми медресе оқуларында, не отбасында болсын ілім алмаған. Сондықтан ислам діні жайлы ілімді балаға отбасы бере алмаса, онда мектеп табалдырығынан бастап, ерікті түрде қосымша сабақ ретінде оқушыларға үйреткен дұрыс. Бұл келешекте адамзат баласына діни экстремистік ағымдарға төтеп беретін қаруы болады. Жалпы бұл ағымдарға кірген тұлғаны психологиялық тұрғыда қайта дұрыс жолға салу қиын. Уаххабиттен дәстүрлі мұсылманның ерекшелігі — оның мінез-құлқында, яғни уаххабит барлығына ашулы бағыт алған және одан басқа да көптеген белгілері бар. Қазіргі таңда діни экстремизм мен терроризм дүние жүзі бойынша өте ауқымды, күрделі мәселеге айналып, қоғамдық қауіпсіздікке үлкен қаупі бар. Демек, мұндай күрделі мәселені ілімсіз шешу мүмкін емес. Себебі, құқық қорғаушы орган қызметкерлері ішінен де осы адасып жүрген ағымдарға кіру фактілері де бар. Бұл әлемдік дінді дұрыс түсіну, діни экстремизм мен терроризмді алдын-алу үшін қажет.

Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың сөздерінен: «Жанқиярлық табанды күресінің арқасында ата-бабаларымыз өзінің бірлік-берекесін сақтап қана қоймай, 15 ғасырда қуатты Қазақ хандығын құрды. Алайда, тәуелсіз Қазақ мемлекет болып бейбіт, тыныш өмір сүре алмады, ұлан-байтақ өлкемізге жан-жақтан көз тігіп, ойран салушылар көбейді. Ақырында Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би ұйытқы болған Абылай, Қабанбай, Қарасай, Жәнібек, Олжабай, Райымбектер қорған болған есіл өлке бәрібір отаршылдықтың табанына түсті...» – яғни, кең байтақ еліміздің байлығына көз салып, бейбітшілік өмір сүріп жатқанымызды көре алмайтын сырттағы жауларымыз да аз емес. Діни экстремизм және терроризмге қарсы күресу шеңберінде бүкіл әлемнің көптеген елдерінде кең ауқымды сұрақтар талқыланып келеді. Қазақстан елінің терроризмге және экстремизмге қарсы тұру үшін қуатты саяси, әлеуметтік және экономикалық ресурстары бар, әрі осы уақыттағы дамыған жағдайларда дінге сенушілер санының белсенді өсуі байқалады. Мамандардың айтуы бойынша террористік актілердің және экстремистік әрекеттер елдегі жағдайды тұрақсыздандыруға бағытталған.

Статистикаға жүгінсек, 2012 жылы бүкіл әлем бойынша 8500 теракт 15,5 мың адам өмірін қиды. 2012 жыл — теракт және құрбандар саны бойынша рекордтық болды. Мұндай бақылау 1970 жылдан бері жүргізіліп келеді. Зерттеушілердің ескеретіні, теракттардың көпшілік бөлігі мұсылман жұртшылығы басым елдерде жасалды. Қазақстан

Республикасының дінге сенуші жұртшылығының арасынан таралған дін — Ислам. Республикамыздың 2009 жылғы жұртшылық санағы бойынша мұсылмандар 70 % құрады.

Жамбыл, Алматы, Ақтөбе, Атырау, Маңғыстау облыстарындағы қайғылы оқиғалардан кейін Қазақстандағы әртүрлі экстремистік ұйымдардың қызмет ауқымдылығы байқалады және дамуының айқын қаупін көріп тұрмыз.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 3 қазандағы № 956 Қаулысындағы «Терроризмге қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасы Заң жобасының 21-бабында ұйымдарды террористік деп тану және оның террористік іс-әрекеттері үшін жауапкершілігі белгіленген¹. Осы баптың 1-тармағында ұйымдар террористік деп сот тәртібімен танылады. Яғни, террористік деп тану кемінде қылмысқа оқталуды қажет етеді. Демек, біздің терроризмге қарсы күресудегі террористік іс-әрекеттің алдын алу дегенді біз кемінде қылмысқа оқталу әрекеттері болғаннан соң ғана танимыз, сол уақытта біз еліміздің аумағында адасып жүрген ағымдардың барын көре әрі біле тұра танымай, көз көрмегендей жүре бергеніміз бе? Шындығына келсек, сіздер өздеріңіз ойласаңыздар, мен уаххабитпін, қылмыстық ниетім бар деп тікелей сөйлейтін бір адам табыла ма? Әрине, жоқ. Демек, біз терроризмді алдын алу деп қылмыстың оқталуын күтумен тең, ал қылмысқа оқталу болған жағдайда көп ұзамай террорлық актінің болу қаупі бірден туады. Өйткені, террорлық әрекеттерді жасауға дайын тұрған адамның ойын, ниетін бері қайтару қиын жағдай. Осы салдарда қылмыскерді уақытында анықтамай алмаған жағдайда ол террорлық актіні жасауға бар күш-жігерін салып, жазықсыз адамдарды өлтіріп, жаулармен соғысып жатырмын деп, соғыс алаңында өлгенді мақсат тұтып, өмірін қияды. Бұл дегеніміз — азғырушы ағымдардың мақсатына жеткендігі болып саналады. Себебі, адасып жүрген ағым мүшелерін ішінара болмаса көпшілігінің психологиясын, ниетін өзгерту өте қиын, мүмкін емес деп те айтуға болады. Енді бір туатын мәселенің бірі — азғырушы ағымдарға тыйым салатын тікелей әсер ететін заң болмаса, олар жай ғана ислам дінін жамылып, осы дін жайлы білімі аз не жоқ тұлғаларды көркем түрде, мақсаттылы саясатпен психологиялық әсер ету арқылы өз мақсаттарын жүзеге асырып жүре береді. Жергілікті дін қызметкерлерімен сұхбаттасатын болсақ, біздің еліміздегі барлық адасып жүрген жолдағы ағымдарға заңды жүзінде тыйым салу қиын болып тұр, — дейді. Әрине, бұл тұрғыда заңға өзгерту енгізу ауқымды жұмысты, нақты дәлелденген негіздерді, жалпы еліміздің ата заңы — Конституция құрылымын өзгертуді қамтиды. Егер де Республикамызда айқындалған дұрыс емес ағымдарға тыйым салуды заң жүзінде енгізгенде, әрине бұл мәселеге едәуір әсер етуге болар еді. Діни басқармасымен қабылданбаған ағымдарға Қазақстан Республикасы Заңымен ресми түрде тыйым салынбағанша, біздің еліміздің аумағында адасып жүрген ағымдағы адамдар саны уақыт өте келе көбеймесе, азаяды деп айту қиынға соғады. Яғни, діни экстремизмге қарсы тұру одан сайын күрделірек жалғасын табуы мүмкін. Әрине, Қазақстан Республикасы зайырлы мемлекет болғаннан соң, осы ағымдарға тікелей тыйым салатын заңды қабылдауға мүмкіндігіміз болмай тұр, бірақ алдын-алу шараларын жүзеге асыру мақсатында еліміздің барлық тұрғындарына, құқық қорғаушы органдардың қызметкерлеріне ислам дінін дұрыс жеткізіп, осы адасқан ағымдар жайлы өңе бойы ілім беру, насихаттау арқылы осы тұрғыда одан әрі жетілдіру жұмыстарын атқаруға әрқайсымыз міндеттіміз. Бұл бәлкім ағымдар мүшелерінің азаюына, уақыт өте келе өздігімен шектеліп, елден кетулеріне септігін тигізеді. Қазақстан Республикасы Діни қызметкерлерінің мәліметі бойынша біздің Республика аумағында адасып жүрген ағымдар саны 36-ны құрады. Бұл дегеніміз әлем бойынша еліміз бірінші орындарды алады.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабына сәйкес тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез-келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды. Ал біздің кейбір полиция қызметкерлері қызмет бабында исламға қатысты адамнан белгі көретін болса, оны ішкі істер бөліміне жеткізіп, оны тіркеуге алуға дайын тұрады. Бұл дегеніміз құқық қорғаушы орган қызметкерлері тарапынан адам құқығы мен бостандықтарын бұзушылыққа, артынан

шағымдарға әкеліп соқтырады. Құқық қорғаушы органдарының көптеген қызметкерлерінің діни тұрғыдан ілімнің аздығынан ел азаматтарының Конституциялық құқықтарын бұзушылыққа да әкеп соқтыратын жағдайлары болып жатады. Сондықтан бірінші кезекте полиция қызметкерлерін алдын ала даярлауда осы бағытта ілім беру мақсатында өзгертулер енгізілу қажет.

ПО мамандандырылған күзет бөлімшелерінің қызметін терроризмге қарсы күресудегі ұйымдастырушылық тактикалық және құқықтық негізде дамыту жолында көптеген жұмыстар атқарылуы тиіс. Діни экстремизммен террорлық қылмыстарға қатысты күрес жүргізу, алдын алу шараларын жүргізу тек құқық қорғаушы органдардың ғана міндеті емес, бұл елдің барлық тұрғындарының, барша адамзаттың міндеті болуды талап етеді. Алдымен ПО мамандандырылған күзет бөлімшелерінің қызметкерлерін даярлауда террорлық әрекеттерге қатысы бар, не соған баруы мүмкін азаматтарды уақытылы анықтау мақсатында қосымша білім беру қажет. ПМ оқу орталықтарындағы тыңдаушылардың терроризмге қарсы бағытталған теориялық білімдерін бекіту мақсатында ПМ оқу орталықтарына діни қызметкерлердің насихаттарын өткізуді оқу бағдарламасына енгізіп міндеттеу қажет. Бұл болашақ полиция қызметкерлерінің террорлық қылмыс жасауы мүмкін адамдарды тез арада анықтауда және қылмысты алдын алуда үлкен септігін тигізеді.

Жоғары көрсетілгендерді негізге ала отырып, Қазақстан Республикасының әлеуметтік саяси жағдайының тұрақтылығын қамсыздандыру, ПО мамандандырылған күзет бөлімшелерінің және ПО барлық деңгейдегі лауазымдағы қызметтерді қоса, терроризмге қарсы күресудегі террористік іс-әрекеттерін алдын алу, анықтау, жолын кесу және оның зардаптарын барынша азайту жөніндегі іс-қимылдарын ұйымдастырушылық-тактикалық және құқықтық негізін дамыту мақсатында келесі жалпыланған шараны жүзеге асырылу ұсынылады:

- полиция қызметкерлерінің ислам діни жайлы әрдайым білім алуды міндеттеу қажет, осы арқылы бірден құқық қорғаушы орган басшыларының, қызметкерлерінің, жергілікті діни қызметкерлерімен ақылдаса отырып, іске асыратын жоспарлық ойлар да пайда болады. Себебі, кез-келген ауру адам ағзасын зақымдайтын болса, діни экстремизмнің адасқан тұлғалары психологиялық әсер ету арқылы адамға рухани дерт әкеледі. Ал ілім арқылы біз осы дертке қарсы тұрып, елімізде діни экстремизмнің өршу қаупіне тосқауыл қоямыз. ПО қызметіне алынған барлық қызметкерлерге, соның ішінде ПМ оқыту орталықтарының тыңдаушыларына ислам діни жайлы әрдайым ілім беру және талап ету қажет. Осылайша полиция қызметкерлері діни экстремизммен ислам дінінің айырмашылығын толық ажыратып, әрі қарай тәжірибеде болсын, күнделікті өмірде де терроризмге қарсы күресуде, қылмыскер тұлғаларды алдын-ала анықтауда, қылмысты болдыртпауда, не тоқтатудағы қарсы тұратын негізгі құралға айналады. Жалпы терроризмге қарсы күресу, бұл тек құқық қорғаушы органдардың міндеті ғана болмай, еліміздің барлық тұрғындарының, барша адамзаттың міндетіне айналғанда ғана, едәуір әсер етуге болар еді. Бұл дегеніміз ислам дінін насихаттауды барлық оқыту мекемелеріне ресми түрде бекітуді қамтиды. Әрине, бұл ешқандай зорлықсыз, ерікті түрде өткізілгенде біздің Қазақ елімізде қолдауын табатынына сенімдімін. Бірақ, діни экстремизм түп-тамырымен жойылады деп ешкім айта алмайды. Біздің әрекеттеріміз елімізде қылмыстылықтың алдын-алу және болдыртпау, яғни рухани дерттің кең ауқымды таралмауына тосқауыл болу, отанымыздың қоғамдық қауіпсіздігін және тыныштығын сақтау болып табылады. Діни экстремизмнің зияны — ойланарлық жағдай. Сондықтан еліміздің көздері — ашық заңнамалық органдары, діни басқармасының қызметкерлері кешіктірмей қабылдаған шешімдеріне байланысты болашағымыздың жарқындығы белгілі болады.

Резюме

Статья посвящена проблемным вопросам деятельности подразделений специализированной охраны ОВД и всей системы ОВД по борьбе с терроризмом.

Resume

This article deals with the problematic issue of activity of divisions specialized protection ATS and ATS against the entire system of combating terrorism.

¹ Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 3 қазандағы № 956 Қаулысындағы «Терроризмге қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасы Заңы.